

Marek Niewęglowski

UPOWSZECHNIANIE POSTĘPU W ROLNICTWIE PRZEZ OŚRODKI DORADZTWA ROLNICZEGO WEDŁUG OPINII ROLNIKÓW

POPULARIZATION OF THE PROGRESS BY THE CENTERS OF AGRICULTURAL ADVISORY IN FARMERS OPINION

Zakład Ekonomiki, Organizacji Rolnictwa i Agrobiznesu, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
ul. Bolesława Prusa 12, 08-110 Siedlce, e-mail: nexion@wp.pl

Summary. The aim of the study was to present the issue of the progress introduction in individual agricultural farms by the centres of agriculture advisory workers. Based on the results of the research done in the eastern part of Mazovian district in Siedlce county it was claimed that 30% of the farmers declare the cooperation with the advisors. The respondents pointed that 35% of the advisors have appropriate knowledge and qualification to introduce the progress on rural areas. Over 76% of the respondents is interested in receiving more details about the benefits from joining EU. The farmers also focus a lot of attention on new technology as well as on farms equipment (63% answers). In the opinion of over 96% of the respondents the qualities which decide about popularization of the progress in agriculture by advisors is efficiency of their advices and practical knowledge (over 90% answers).

Słowa kluczowe: doradztwo, gospodarstwo rolne, postęp, upowszechnianie.

Key words: advisory, agricultural farm, popularization, progress.

WSTĘP

Postęp definiowany jest jako proces kierunkowych przemian, w toku którego następuje przechodzenie obiektów danego rodzaju od niższych, mniej doskonałych, form lub stanów ku formom lub stanom wyższym, doskonalszym pod określonym względem; także rezultat tych zmian (Słownik ekonomiczny... 1993). Natomiast za postęp w rolnictwie uznajemy wszystko, co wprowadza się do produkcji rolnej i życia społecznego wsi, jako nowe w danym miejscu i czasie, jako racjonalne, w celu uzyskania lepszych efektów produkcyjno-ekonomicznych oraz podnoszenia kwalifikacji (Maziarz 1984, Kujawiński 2012). Możemy wyróżnić następujące rodzaje postępu:

– postęp produkcyjny – ilościowe i jakościowe zwiększenie zdolności wytwórczych rolnictwa i osiąganie wyższej jakości, której miarą jest ilość produktu na jednostkę powierzchni użytkowanej rolniczo;

– postęp techniczny – wzrost wydajności pracy dzięki zastąpieniu pracy żywej – pracą maszyn i urządzeń technicznych;

– postęp biologiczny – dzięki doskonaleniu odmian i ras zwierząt poprzez racjonalne stosowanie nauk przyrodniczych;

– postęp ekonomiczny – wyrażony stosunkiem kosztów produkcji do jej wartości; stosunek ten wyznacza większość dochodu ludności, a tym samym rozstrzyga o dobrobycie.

Czynniki postępu rolniczego mogą być materialne i mogą dotyczyć sił wytwórczych oraz społeczno-ekonomicznych warunków produkcji, np. warunków przyrodniczych (gleba, klimat, stosunki wodne), techniki i środków produkcji (energia, maszyny, narzędzia, materiał siewny i zarodowy), polityki ekonomicznej (struktura agrarna, nakłady inwestycyjne, ceny, kredyty, podatki, ubezpieczenia, prawo). Mogą to być także czynniki pozamaterialne, np. nauka, oświata rolnicza, działalność upowszechnieniowa organizacji i instytucji rolniczych, państwowych i społecznych, człowiek (jego wiedza, umiejętności, aktywność, wytrwałość, cechy moralne) – Maziarz (1984).

W Polsce istniał instytucjonalny mechanizm wnoszenia postępu do rolnictwa. Polegał on na powoływaniu odpowiednich instytucji typu ośrodki doradztwa rolniczego, które starały się kreować postęp oraz go wprowadzać. Mechanizm ten nie był jednak do końca skuteczny ze względu na niewystarczające materialne nośniki oraz słabą motywację rolników do jego wprowadzania. Wynikało to z braku podstaw ekonomicznych, które skłaniałyby rolnika do stosowania nowych rozwiązań (Woś 1998; Wawrzyniak 2000).

Na obszarze województwa mazowieckiego instytucją, której zadaniem jest świadczenie usług doradczych dla rolników, jest Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Warszawie (MODR). MODR jest samorządową wojewódzką osobą prawną, działającą na podstawie Ustawy z dn. 22. października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego (DzU z 2004 r., nr 251, poz. 2507 ze zm.) oraz Statutu Sejmiku Województwa Mazowieckiego, któremu podlega od 1 sierpnia 2009 r.

Działalność doradcza MODR ukierunkowana jest głównie na zwiększenie konkurencyjności polskiego sektora rolnego, poprawę warunków pracy i życia na polskiej wsi oraz podnoszenie poziomu kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszarów wiejskich województwa mazowieckiego. Kierunki działania MODR wynikają ze strategii rozwoju Mazowsza, programów rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich oraz aktualnych potrzeb i oczekiwań społeczności wiejskiej. Podczas realizacji zadań MODR współpracuje m.in. z instytucjami administracji rządowej i samorządowej, organizacjami rolników, placówkami naukowo-badawczymi, ze szkołami oraz z placówkami oświatowymi.

Dynamiczne zmiany, związane z przekształceniami ustrojowymi oraz społeczno-gospodarczymi, mające wpływ na poziom rozwoju rolnictwa, generują potrzebę dostosowania doradztwa rolniczego do aktualnych potrzeb. Zmiany te powodują ewolucję potrzeb klientów ośrodków doradczych. Pociąga to za sobą przekształcenia organizacji, zakresu działania i finansowania doradztwa rolniczego. W związku z dynamicznymi zmianami w gospodarce żywnościowej ośrodki wyspecjalizowane w doradztwie rolniczym dostosowują zakres swoich działań do zmieniających się potrzeb rolników.

Celem podjętych badań była analiza stanu wprowadzania postępu rolniczego w gospodarstwach indywidualnych przez państwowe służby doradcze. Jednocześnie zwrócono uwagę na preferencje i oczekiwania dotyczące doradztwa w gospodarstwach rolnych.

MATERIAŁ I METODY

Postawiony cel pracy zrealizowano na podstawie przeprowadzonych w 2011 r. badań ankietowych, którymi objęto producentów rolnych na terenie powiatu siedleckiego w woje-

wództwie mazowieckim. Badaniami objęto próbę liczącą 130 osób, ustaloną na drodze losowego doboru prostego. Analizowane gospodarstwa leżą na obszarze typowo rolniczym, z gospodarstwami o małej, średniej i dużej powierzchni. Na tym terenie usługi dla rolników świadczą MODR w Warszawie (Oddział w Siedlcach) oraz prywatne podmioty.

W badaniach uwzględniono dotychczasowe oczekiwania w zakresie doradztwa rolniczego i jego ocenę. Zwrócono uwagę na zadania, jakie powinny być wykonywane w ramach doradztwa oraz wskazano na oczekiwane formy pomocy ze strony doradztwa rolniczego. W badaniach zastosowano metodę wywiadu bezpośredniego przeprowadzonego na podstawie kwestionariusza z pytaniami zamkniętymi, z możliwością wyboru jednej lub wielu proponowanych odpowiedzi (gdy zaznaczono to przy pytaniu).

WYNIKI BADAŃ I ICH ANALIZA

Przemiany społeczno-polityczne z końca XX wieku oraz integracja Polski z Unią Europejską istotnie wpłynęły na postęp w sektorze rolnictwa, generując zapotrzebowanie na nowoczesną wiedzę. Według badań prowadzonych w gospodarstwach powiatu siedleckiego rolnicy źródeł profesjonalnych informacji najczęściej poszukują w fachowej prasie, internecie i telewizji (86,2%), a następnie w ośrodkach doradztwa (państwowych i prywatnych) – 54,6%. Na sąsiadów wskazało 27,7% badanych, a na wiedzę wyniesioną ze szkoły (ze szkoły średniej, z wyższej uczelni) – 20,8%. Duży udział w odpowiedziach stanowiły informacje przekazywane z pokolenia na pokolenie (44,6%). Jednak ten wynik, jeśli chodzi o uzyskiwanie nowoczesnej wiedzy i informacji, trudno jest jednoznacznie zinterpretować. Wielu ankietowanych stwierdziło, że informacje uzyskane w prasie, telewizji czy internecie inspirowały ich do poszukiwania szczegółowych informacji na konkretny temat w innych miejscach.

Wśród badanej populacji na jakikolwiek kontakt z państwowym doradztwem rolniczym wskazało prawie 90% ankietowanych (116 osób). Przy czym na stałą współpracę i korzystanie z fachowej pomocy wskazało tylko 30% badanych (39 osób). Małe gospodarstwa (do 5 ha) i duże (powyżej 30 ha) w zasadzie nie korzystają z państwowych usług doradczych. Małe gospodarstwa, produkujące na własne potrzeby, rzadko korzystają lub w ogóle nie korzystają z usług dotyczących, a duże korzystają przede wszystkim z doradztwa oferowanego przez firmy komercyjne, dostarczające produkty czy technologie potrzebne do produkcji. Z usług prywatnych firm doradczych korzystało ponad 24% ankietowanych. Głównym odbiorcą usług doradczych, świadczonych przez MODR, są gospodarstwa średnie.

W grupie osób korzystających z państwowych usług doradczych (116 osób) rolnicy najczęściej korzystali z doradztwa związanego z przystąpieniem Polski do UE (ponad 76%) oraz technologicznego i technicznego (63%). Pozostałe potrzeby w zakresie usług związanych z doradztwem marketingowym, przedsiębiorczością i ekonomiczno-organizacyjnym stanowiły łącznie 28,4% (tab. 1). Największe zainteresowanie informacjami związanymi z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej wynika z potencjalnych korzyści dla producentów rolnych związanych z pozyskiwaniem pieniędzy z funduszy unijnych. Ankietowani spośród potrzeb wymieniali tylko materialne czynniki postępu. Nie wykazali natomiast zainteresowania czynnikami pozamaterialnymi, np. nauką czy oświatą rolniczą.

Tabela 1. Zainteresowanie rolników poszczególnymi grupami usług doradczych

Grupy usług doradczych	Liczba odpowiedzi	Procent odpowiedzi*
Doradztwo unijne	89	76,7
Technologiczne	73	63,0
Ekonomiczno-organizacyjne	16	13,8
Przedsiębiorczość pozarolnicza	10	8,6
Marketingowe	7	6,0
Razem	195	–

* Procent odpowiedzi w badanej próbie obejmującej 130 osób.

Źródło: obliczenia własne na podstawie badań ankietowych.

Oceniając przygotowanie pracowników państwowych ośrodków doradztwa rolniczego do upowszechniania postępu na obszarach wiejskich, ankietowani stwierdzili, że ponad 35,3% doradców ma odpowiednią wiedzę i odpowiednie kwalifikacje. Ponad 50,9% świadczy usługi w sposób zadowalający, a 13,8% nie ma wystarczającej wiedzy. Na tak słabą ocenę pracy doradców składa się wiele czynników. Na pewno jednym z nich jest płaca. Niskie wynagrodzenie uzyskiwane w ramach doradztwa państwowego powoduje, że najlepsi doradcy odchodzą do innych instytucji lub komercyjnych firm nawozowych, paszowych, genetycznych itp.

Ankietowani za najbardziej oczekiwane formy pomocy wymienili porady indywidualne oraz kursy i szkolenia. Takiej formy pomocy oczekuje ponad 80% badanych rolników. Ponad 40% producentów rolnych wymieniło także broszury i ulotki jako oczekiwaną formę pomocy (tab. 2). Dużym zainteresowaniem ankietowanych cieszą się targi rolnicze (38,8%). Wynika to zapewne z organizowanych w Siedlcach przez Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego targów pod nazwą Międzynarodowe Dni z Doradztwem Rolniczym, które gromadzą co roku kilkuset wystawców z branży rolniczej. Targi te są bardzo popularne i cieszą się dużym zainteresowaniem nie tylko wśród rolników z powiatu siedleckiego, ale także z województw mazowieckiego, lubelskiego i podlaskiego. Są to największe targi rolnicze we wschodniej Polsce, które gromadzą co roku 40–50 tysięcy osób.

Tabela 2. Oczekiwane przez producentów rolnych formy pomocy

Wyszczególnienie	Liczba odpowiedzi	Procent odpowiedzi*
Porady indywidualne	99	85,3
Kursy i szkolenia	94	81,0
Broszury i ulotki	49	42,2
Targi rolnicze	45	38,8
Wystawy specjalistyczne	26	22,4
Literatura fachowa	12	10,3
Razem	325	–

* Procent odpowiedzi w badanej próbie obejmującej 130 osób.

Źródło: obliczenia własne na podstawie badań ankietowych.

Upowszechnianie postępu w rolnictwie następuje poprzez zorganizowaną działalność zmierzającą do udzielania rolnikom pomocy w stosowaniu osiągnięć nauki, zdobyczy techniki w ich gospodarstwach, a także w sferze życia społecznego wsi. Postęp w tym zakresie w dużym stopniu zależy od cech osób, które mają go upowszechniać (tab. 3).

Tabela 3. Cechy doradcy decydujące o możliwości upowszechniania postępu w rolnictwie

Wyszczególnienie	Liczba odpowiedzi	Procent odpowiedzi*
Skuteczność porad	126	96,9
Praktyczne umiejętności	118	90,8
Otwarcie na współpracę	63	48,5
Dyspozycyjność	39	30,0
Teoretyczna wiedza	27	20,8
Razem	373	–

* Procent odpowiedzi w badanej próbie obejmującej 130 osób.
Źródło: obliczenia własne na podstawie badań ankietowych.

Producenci rolni oczekują od doradców przede wszystkim skuteczności (96,9%) oraz posiadania praktycznych umiejętności (90,8%) – tab. 3. Równocześnie rolnicy dostrzegają potrzebę otwarcia się doradców na ich problemy (48,5%) i zwracają uwagę na dyspozycyjność doradców (30%). Stwarza to ogromną szansę prywatnemu doradztwu, które jest bardziej elastyczne i może szybciej reagować na zmiany zachodzące w otoczeniu.

Wśród porad udzielanych przez doradców dominują porady dotyczące postępu technicznego i biologicznego; mniejsze zainteresowanie dotyczy aspektów ekonomicznych i produkcyjnych (tab. 4).

Tabela 4. Rodzaje postępu w rolnictwie, jakim najbardziej zainteresowani są ankietowani

Wyszczególnienie	Liczba odpowiedzi	Procent odpowiedzi
Postęp techniczny	64	49,2
Postęp biologiczny	41	31,5
Postęp produkcyjny	17	13,1
Postęp ekonomiczny	8	6,2
Razem	130	100

Źródło: obliczenia własne na podstawie badań ankietowych.

Odpowiedzi zawarte w tab. 4 zgodne są z ww. potrzebami w zakresie udzielanych usług (tab. 1). Struktura udzielonych odpowiedzi związana jest z tym, że rozwój gospodarstwa pod względem technicznym oraz biologicznym (nowe odmiany roślin i rasy zwierząt) będzie pozytywnie wpływał na ich wyniki produkcyjne i ekonomiczne.

Kolejną kwestią podjętą w ankietach była odpłatność za usługi. Ankietowani stwierdzili, że są skłonni płacić tylko za takie usługi, które dają wymierne efekty finansowe (91,5% odpowiedzi), np. usługi związane z pozyskiwaniem środków z UE. Ponad 39% skłonnych jest płacić również za specjalistyczne doradztwo technologiczne. Doradztwo to jest bezpłatne

w MODR, ale niestety, ankietowani twierdzą, że nie ma wcale lub jest bardzo mało odpowiednich specjalistów. Dlatego doradztwa w tym zakresie szukają u podmiotów prywatnych. Ankietowani biorą pod uwagę także usługi firm komercyjnych, które często wliczają je w koszty nabywanych przez rolników środków produkcji. Wysokość opłat za usługi świadczone przez podmioty prywatne i ODR-y generalnie jest podobna. Jednak, jak zauważają ankietowani, ośrodki doradztwa państwowego powoli i mało elastycznie reagują na ceny, w stosunku do ośrodków doradztwa komercyjnego. Dlatego część ankietowanych, zwłaszcza niezwiązanych silnie z ośrodkami państwowymi, korzysta z usług prywatnej konkurencji. Łatwiej jest wynegocjować lepszą cenę, mniej jest biurokracji, większa jest efektywność i lepsze dopasowanie świadczonych usług do potrzeb rolnika. Wolna reakcja MODR na zmiany cen wynika z konieczności ich akceptacji przez Radę Społeczną MODR oraz organ nadzorujący, czyli Sejmik Województwa Mazowieckiego. Ta procedura wpływa na znaczne wydłużenie czasu potrzebnego do zatwierdzenia cennika – nawet do kilkunastu tygodni. Z płatnego doradztwa zdecydowanie nie będzie korzystało 8,5% ankietowanych rolników (11 osób).

Zaletą doradztwa państwowego wg ankietowanych jest przede wszystkim pewność jego funkcjonowania. Dla 72 rolników (55,4%) fakt stałego istnienia doradztwa ma bardzo duże znaczenie. Jednocześnie ankietowani stwierdzają szybkie zmiany zachodzące w doradztwie komercyjnym, np. ośrodki powstają z potrzeby chwili (np. w okresach „wnioskowych”) i szybko są likwidowane. Ankietowani nie mają pewności, że można będzie w przyszłości korzystać z ich usług i to jest największa wada doradztwa prywatnego (tak uważa 81 osób – 62,3%).

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone badania ankietowe wskazują, że rolnicy postępują w swoich gospodarstwach wiążąc z techniką i technologią produkcji, co ma zapewnić odpowiednią wiedzę z tego zakresu oraz środki finansowe pozyskiwane z działań finansowanych z funduszy unijnych. Potrzeba merytorycznego wsparcia w zakresie doboru sprzętu technicznego do gospodarstw wynika z bardzo bogatej oferty maszyn i ciągników rolniczych, zróżnicowanych pod względem nowoczesności, specjalistycznego wyposażenia, a także z parametrów eksploatacyjno-technicznych, cen i innych czynników. Podjęcie racjonalnej decyzji o wyposażeniu gospodarstwa w sprzęt techniczny nie jest łatwe, co daje duże możliwości, zwłaszcza firmom prywatnym, świadczenia usług, które powiązane są często ze sprzedażą odpowiedniego sprzętu.

Problematyka doskonalenia produkcji rolniczej w gospodarstwach, z uwzględnieniem doradztwa, jest bardzo złożona. Rosnąca koncentracja i specjalizacja produkcji w gospodarstwach stanowi czynnik sprzyjający wzmocnieniu roli doradztwa, zwłaszcza komercyjnego, w procesie wdrażania postępu biologicznego związanego z nowymi odmianami roślin i rasami zwierząt. Od tego ankietowani uzależniają uzyskiwanie dobrych wyników produkcyjnych i ekonomicznych.

Aktualna sytuacja polskiego rolnictwa sprzyja funkcjonowaniu państwowych jednostek doradczych. Wynika to przede wszystkim ze zbyt niskiego poziomu rozwoju rolnictwa, niedostatecznych nakładów finansowych państwa, a także z wciąż zbyt niskich dochodów go-

spodarstw rolnych. Jednak doradztwo państwowe w coraz większym stopniu będzie uzupełniane doradztwem prywatnym, bowiem odbiorcy usług coraz częściej zwracają uwagę na elastyczność prywatnego doradztwa rolniczego oraz na jego otwarcie na współpracę, co daje mu niewątpliwą przewagę.

PIŚMIENNICTWO

- Słownik ekonomiczny dla przedsiębiorcy w warunkach rynku.** 1993. Red. Z. Dowgiałło. Szczecin, Wydaw. Znicz, 149.
- Kujawiński W.** 2012. *Metodyka działalności upowszechnieniowej publicznej rolniczej organizacji doradczej.* Poznań, CDR w Brwinowie, 9–12.
- Maziarz C.** 1984. *Andragogika rolnicza.* Warszawa, PWN, 94–98, 131–137.
- Statut Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Warszawie. Uchwała nr 55/10 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 22 marca 2010 r.** Warszawa, MODR.
- Ustawa o jednostkach doradztwa rolniczego z dnia 22 października 2004 r.** DzU z 2004 r., nr 251, poz. 2507 ze zm.
- Wawrzyniak B.M.** 2000. *Doradztwo w agrobiznesie.* Włocławek, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, 16–18.
- Woś A.** 1998. *Postęp w agrobiznesie,* w: *Encyklopedia agrobiznesu.* Warszawa, Wydaw. Fundacja Innowacja, 873–874.

